

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Illustrissimi Marchionis Scipionis Maffei Historia
Theologica Dogmatum Et Opinionum De Divina Gratia,
Libero Arbitrio Et Prædestinatione**

Maffei, Scipione

Francofurti ad Mœnum & Moguntiæ, 1756

Illustrissimi Viri M. Scipionis Maffei Veronensis Elogium Ac Res Gestæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95061](#)

ILLUSTRISSIMI VIRI

M. SCIPIONIS MAFFEI

VERONENSIS

E L O G I U M

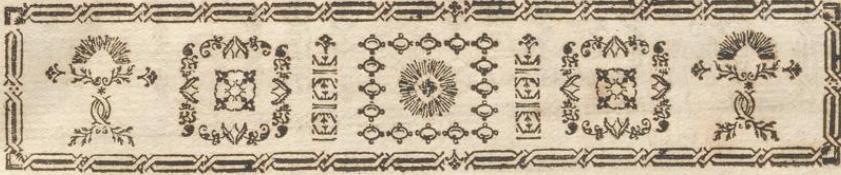
A C R E S G E S T Æ.

A U T H O R E

FRIDERICO REIFFENBERGIO

Soc. JESU Presbytero.

VIX renuntiatum nobis erat de acerbissimo Illustrissimi hujus viri funere: cum rogitare illico me cœpit librarius, ut pro more inter literatos dudum recepto brevi quoque elogio Maffei res gestas complecterer. Fore enim hoc pacto, ut, ubi lector, quis, quantusque Maffeus fuerit, cognoscet, majori longe cum voluptate, ac fructu Theologicum hoc Opus evolveret. Aequa sanè omni ex parte erat postulatio; videbanturque defuncti Manes idipsum ob plurima cum in me, tum in rem publicam literariam merita suo quasi jure exigere. Morem tamen per id tempus gerere nondum poteram; propterea quod nec satis eset ad scribendum otii, nec quantum fas erat, suppeteret materiae. Quare ampliandum tantisper consilium fuit, dum plura de viri hujus literatissimi lucubrationibus ex Italiâ cognoscerem. Praestitit hoc nuper cumulatissimè humannissimis suis ad me literis Ornatissimus, clarissimusque vir JOANNES FRANCISCUS SEGUIERIUS: cuius quidem testimonium hanc in rem eò cuivis debet esse gravius, quod per annos omnino duos supra viginti hunc in suis Maffeius habuerit; laborum ubique socium, itinerum comitem, penitiorumque consiliorum conscientiam. (a) Ex hujus itaque literis potissimas tibi res de promptas habe amice lector; brevi tamen stylo atque, ut plurimum succincto; quod sciam, esse jamtum in eo scriptorem quendam Italum, ut viri hujus eximii vitam libro integro exponat.

I. LUCEM itaque primam aspexit Maffeus Veronæ, antiquissimo Italæ *Maffei* oppido Kalendis Junii Anni MDCLXXV. Indita ei duo fuere in baptismō *ortus, & familia.* nomina: FRANCISCI nimirum & SCIPIONIS, quorum tamen postremum suis postea in libris atque epistolis unicè adhibuit. Patrem natus est Illustrissimum Marchionem JOANNEM FRANCISCUM, & Matrem SYLVIAM PELLEGRINI, nobilissimam feminam, atque Mantuanæ quondam Archiducis domicellam honorariam. Fratres habuit duos; ANTONIUM, & ALEXANDRUM. Prior caput evasit familiæ, alter Mantuae (b) per annos complures Gubernator extitit.

CETERUM Maffeiorum familiæ & illustrissima est; & antiquissima, siue que Bononiæ natales habuit. Turbatis porro Gibellinorum, Guelphorumque factione per Italianam, Germaniamque rebus, desertâ statione veteri, Forum Livii, ac Veronam commigravit. Censuit autem ea Urbs jam inde à Sæculi XIII. exitu plures Maffeiorum stirpes non minus sanguine, ac propria, quam viris omni virtutem, dignitatumque genere conspicuis illustres. Eminuerunt hos inter, ac chorum ferè duxerunt Purpurati tres Principes, quorum primus à Paulo III, alter à Pio V, postremus à Paulo V. in Eminensissimum Collegium fuit cooptatus. (c) Hos subinde consecuti sunt complures in Basilicâ Lateranensi Canonici, summis pariter indignitatibus collati; Illustrissimus item Timotheus, qui recusato Mediolanensi Archiepiscopo.

(a) Testatus id suis ipse literis mihi fui vi Cl. stà Maij 1755, in hæc rescribens verba: *Sappia V. R. che sono quell'amico del Marche. Scipione, che ha passati venti due anni di sua vita con lui, e à cui questo Sigre ha lasciato nel suo testamento tutte le sue Carte, memorie, e fogliolini, e altre cose per me preziosissime. Tutto ora si allestisce per fargli onore di tutto quello, che si potrà &c.* (b) Impressæ hujus fuere e ephemeredes anno 1737. (c) Marchio Bernardinus, & Marcus Antonius, Fratres, demum Horatius Maffei.

patu, Ragusaëorum creatus fuit Episcopus; atque ut alios omittam, Augustinus demum Maffei, vir Urbi à rei antiquariæ studio, excitatōque ibidem Musæo instructissimo notissimus.

Educatio. 2. **S C I P I O** noster primam pueritiam, ætatemque huic proximam sub Marris religiosissimæ & moderatoris domestici disciplina ferè exegit. Ablegatus inde ad Parmense Collegium est, ut omnigenâ ibidem nostris ab hominibus excultus literatura in solem demum, ac pulverem prodiret. Est Parmense hoc seminarium unum ex celeberrimis totius Italiæ; quod nonnisi nobiles confluunt, omniaque ea docentur, quæ virum illustri natum stemmate scire juvat, ac convenient.

Studium Poësos. 3. Hac egressus domo spectandum se Orbi literato dedit Maffejus; atque ad poësin quo' maximè semper propendebat, præ ceteris adjecit animum. Scriptis epigrammata, aliisque non pauca poëmatia, stylo quidem ac more per id tempus Lombardis solenni. Verùm ubi Romanum primum attigit, intellectus facilis non optimorum se Magistrorum pressisse vespigia. Vertit itaque stylum, atque ita se totum breve intra tempus refinxit, ut, quas feliciore ibidem Minerva versus procuderat, solertiores etiam poëtae probarent, collaudarentque. Plausum inter reliqua non mediocrem tulit scriptum eo tempore Principi Pedemontano Genethliacon; cuius ita avidè paucos intra dies arrepta fuere exempla, ut altera mox flagitaretur, curareturque editio.

4. **U R B I**, ac **M U S I** notior adlectus ultro fuit inter poëtas **A R C A D E S**; (*d*) **O R I T T I** BRENTATI CI nomine horum in cœtu compellatus. Ex quo tempore magis semper, magisque non vernaculâ modò, sed & latinâ in poësi efferre caput cœpit, utroque semper in idiomate pari cum felicitate versatus. Vidisses eandem ubique viam, atque elegantiam, eandem scribendi facilitatem, sententiârū pondus, inventionis ac dispositionis laudem. Italicam tamen præ aliis adamare, atque eo passim in pretio habere observatus, ut aptiorem poësi præ lingua vernaculâ nullam aliam censeret. Non magno proinde apud eum loco erant Poëtae Galli, quorum celebratissimi quoque vix ei videbantur à *versificatoribus* differre. Ipse quidem in vario se versuum genere exercitavit. Cessere tamen ut plurimum ei felicius versus *éppendus*, cuiusmodi apud Italos sunt illi quos Galli appellant: *des vers blancs*. Non prætereundum hoc loco, quod ante quam Romanum se conferret, anno nimirum 1698. Mediolanum, ac Genuam profectus fuerit, ut hinc quidem **P A S T O R I N I U M** è Societate nostrâ Presbyterium, ibi verò Cl. MAGGIUM, ambos ab arte poëtica per id tempus celebratissimos audiret, atque inviseret.

*Emenda-
rio poësis
Lombar-
dicæ.* 5. Ex horum deinde, Romanorumque Vatum quotidiano congressu id facile rerulit commodi, ut Lombardos, ac Veronenses ad nobiliore cogitandi, scribendique rationem primus ipse deduceret. Accidit à suo ex Urbe reditu, ut literato cuidam cœtui (quos Itali *Academias* vocitant) & ipse aliquando interesset. Recitabantur variii tunc generis, ac formæ versiculi; sed qui incompti essent, ac male pro temporum istorum infelicitate, tornati. Quid faceret vir patriæ, ac suorum studiosissimus, ut malo medicinam afferret? Audite consilium! Composuit mox ipse centonem aliquem, cui tot undique assuit ejusdem nocte lacinias, ut ex ridiculo hoc apparatu erroris facile commonerentur Academici. Quod quidem strategem a deo processit feliciter, ut eo ex tempore alium longe vultum sumere poësis cœperit.

6. Permisere sub idem ferè tempus Romani **A R C A D E S**, ut Veronam eodem sub nomine poëtica deduceretur colonia. Excepta ea fuit ingenti à po-

(*d*) Inter Academias Romanas celebriæ est Academia *Pastorum Arcadum*. Habet hæc conventus suos cum privatos, rum publicos, quos suā non seleni praefentiæ Purpurati Parres, atque ipse etiam Romanus Pontifex Bened. XIV. cohonestare dignatus est. Academiarum insignia sunt septem satyrorum fistulae, cum subscriptione: *gli Arcadi*. Membra illius sunt viri quovis ex ordine literatissimi, qui Præside Generali Arcadia Cuffode statis diebus poëma aliquod, vel epigramma recitant. Cum quis albo inferbitur, nomen soritur *Arcadicum*; quo his deinceps in congregatis appellatur.

*Academia
nova con-
ditur.*

pularibus plausu, latitiae significatione. Praes illi continuo datus laudatus, sape Maffejus, qui quidem id oneris in se non invitus recepit, primo que statim congressu luculentu ad socios Oratione tuis est, quam mox praelo subjecit Academia.

7. CONSTAT satis inter Italos, quantam Cl. Maggi eā sibi tempestate apud eruditos à versibus famam conciliari. Sumserat vir iste imitandos sibi ^{Maffei} opuscula ^{poetica}. Poetas plures, eosque praestantissimos, mutavit, correxitque non pauca; plurima etiam de suo adjecit, idque haec tenus succenū minimè penitendo. Versabantur versus ejus in ore omnium, nec reperire erat hominem, qui satis auderet censuram in eos exercere. Unus inventus est Maffejus, qui non eodem quo ceteri eos dimensus modulo, deprehendit non pauca obelo figura. Edidit eam ob rem à morte Authoris crisi eruditam in hæc poëmata, quæ ubi lucem subiit, detrivit de MAGGII laudibus haud parum, minuitque numerum omnia olim hoc in poëta admirantium. Verum nè ea, quæ de poëticæ Maffei facultate dicenda restant, ab haec tenus enarratis sejungi continet, notari cum primis velim, non dramatica modo ab ipso conscripta fuisse opuscula, sed & versiones adornatas complures, easque concinnas admodum, atque elegantes. Censi hoc nomine merentur primi tres libri illados; Cantica duo Moysis, & unum Debboræ, psalmi complures, aliaque hujus generis, quæ ex Græco, & Hebraico Italice reddidit. Arithmeticæ canones verbu latino complexus est, eoque facilis, ac perspicuo. Atque nè per omnia vagari necessum sit, sat erit lustrâsse elegantissimam ejus in Galliæ Antiquitates præfationem, & quam Museo Veronensi devexâ jam tum ætate præfixit nuncupatoriam. Argumento certè ambi luculento erunt, deferuisse nunquam in eo æstum poëticum.

8. INTER Musas equidem & Martem raro convenit. Silent quippe in-^{Expedi-} ter arma leges, & lycae, lucubrationesque eruditorum ceteræ non minus, ^{tiones} ^{bellicæ} quæ poëticæ secessum scribentis, & otia querunt. Maffejus tamen nè nihil, in quo solertiam posset testamat facere, intentatum relinqueret, militiæ quoque tantisper nomen dedit, togatam non minus Palladæ, quæ armatam fecuturus. In Bavariam itaque concessit, & Parentis sui ductu, atque auspiciis inter volones meruit. Quam vero in otio armaturam didicerat, tum vel maximè exercuit, quando commissis inter se ad Donawerdam Gallis, & Bavaris prælio interfuit, & victor cum Bavaris dominum regressus est.

9. FACTO hoc armorum periculo ad Musas mansuetiores rediit, scriptisque laudatissimum illum librum *de scientia equestris*; (e) in quo ridendam propinat scientiam illam pseudo politicam, vel potius imaginariam, quæ docet, quo pacllo repetenda de adversario vindicta sit, aliisque possint multos iranno odia. Liber hic adeò dextero scriptus fuit Mercurio, ut haud multò post execrabilis hic agendi modus abierit planè in desuetudinem. Uni certè Maffeo in acceptis refert Italia, quod impia ejusmodi artes ejus hortatu, ac operâ prorsus jam obsoleverint: Statuerat equidem Author librum eundem incidi reddere auctiorem, atque ad aliarum etiam Nationum mores, ac genitum ita accommodare, ut fructus ejus non solis conclusus alpibus latius etiam manaret. Verum optima hæc studia fatum interceptit. Docuit Noster hoc ipso in libro cum communione eruditorum, Equestrium virorum ordines altius, quæ ab expeditionibus cruciatis repetere originem non posse; ideoque ludere operam illos, qui Constantini Ordinis initia à Constantino Imperatore co-nantur derivare. Præbuit disquisitio hæc alteri rursum occasionem libello, quem Author inscripsit: *Fabula Equestris Ordinis Constantini*. In quo argumentis planè evincit, Græculos illos, qui ad Byzantinos Imperatores genus suum, ac prosapiam referrent, non esse nisi nugivendulos, atque impostores, quorum Coryphaeus ad triremes fuerit damnatus.

(e) Della Scienza Cavalleresca.

Amor in patriam. IO. INCREDIBILE dictu est, quanto erga patriam, ac populares flagravit studio. Urebat virum Optimum, quod videret Italorum lucubrationes à quibusdam Ephemeridum in Gallia Scriptoribus non magni admodum fieri. Quare nè etiam Italiae periodici id genus libelli deessent, author fuit Clarissimus viris *Vallisneria*, & *Apostolo Zeno*, ut materiam Operi comportarent. Se quoque, quantum per negotia liceret, suam libenter collaturum symbolum. Et verò res satis processit; proditque primum hujus generis volumen ad annum Christi 1710. (f) Præfatio, quæ Ephemeridum omnium historiam complectitur, Authorem habet Maffejum. Liber ipse aliquas suorum etiam Operum analyses exhibet. Satyræ tamen hinc inde inspersæ alia planè à manu, quam his à Triumviris profectæ sunt.

Theatri, & Dramatum cura. II. POST hæc Theatri etiam Italicis sibi curam sumsit, deditque operam, ut quos dudum notaverat, emendarentur aliquando defectus. Eò enim processu temporis res venerat, ut soli in theatris dominarentur joci, ac satyræ, eaque sèpè Venerem olentes. Dramata in meram nugarum farraginem abierant, aliudque videre non erat, nisi scenarum male contextarum laciniis, ac cumulum. E Gallis quoque petebantur ludi, verum adeò mutilati, ac deformati, ut alium planè partum crederes. Placebant nihilominus plebi, magnisque celebrabantur laudibus. Maffeus ut labem hanc detergeret, crifin edidit in celeberrimam Cornelii tragediam; (g) conatusque est instillare lectori estimationem optimorum Sæculi superioris dramatum, eorumque nonnulla semel atque iterum in scenam adduxit, populo plaudente. Scriptis usque adeò ipse tragediam, quam dixit *Meropen*. Placuit hæc vehementer, omnesque qui eodem in argomento ante Nostrum versati fuerant, longè superavit. Habetur hæc etiamnum inter excellentissimas hoc in genere, & non obstante aliquorum crisi, atatem tulit. Extant multæ ejus editiones, ac variæ, legiturque hodie Gallicè, Germanicè, Anglice. Cl. VOLTAIRE versionem suam dicavit Marchioni, allatâ simul causâ, cur quandoque ab autographo discesserit. Invenit tamen Marchio, quod in versione hæc reprehenderet, eaque de re edocuit interpretem. Vulgata quoque typo hæc crisi fuit; fuitque eidem responsum. Neque hic stitit Maffei cura, plus etiam in revocandis ad theatri leges Italorum poetarum fabulis opera posuit. Collegit ex optimis, quas quidem Italia viderat, tragedias admodum duodecim, imprimi curavit omnes, atque tribus comprehensas voluminibus emisit. Verum opera pretium vix tulit. Rediit facilè ad ingenium cum mimis populis, raroque spectanda dantur tragediæ ad Canones exactæ; Comedie paucim sunt peiores. Edidit nihilominus Comediam hoc titulo: *le Cerimonie*. Quæ ambabus excepta fuit manibus, atque in hunc usque diem sèpissime reponitur. Composuit etiam drama musicum, inscriptum: *la fida Ninfâ* verum quòd non perinde placuit, ac superiora. Demum inclinante ætate scriptis Comediam, quam vocavit *il Raguet*. In quâ ob oculos posuit Italîs quâm ridiculum sit aliis ex idiomatibus syntaxes mutuari ac vocabula, eaque in comedias, ceu eandem in ollam, interere. Fabula hæc licet utilissima non tamen sat hilaritatis, habebat ac joci, ut Italico in theatro plausum auferret, eamque ob causam, post primam repræsentationem venetam, requiri desit.

Græca lingua studium. 12. HINC ad aliud literarum genus antequam progrederiamur, animadversione prorsus dignus est amor, quo Græcam in linguam ferebatur. Sciebat sanè eam omnis sapientiae thesaurum, ac fontem esse, atque sine ea eruditioñis consequi apicem velle idem prorsus esse, quod sine velis, remisque navigare. Quapropter accersuit Venetiis *Panagiotum*, Gracum hominem Synopeo natum parente. Altius hunc annos complures domi sua eâ lege, ut quoscunque eò affici viros intelligerer, Græcam ipse linguam ultro ac gravis

(f) Scriptis hujusmodi deinde libellos Cl. Lamy, & post ipsum nuperim ex nostris P. Zaccharia; qui res etiam transalpinas coepit complecti. (g) *la Rhodogène de Mr. Corneille*.

doceret

doceret. Prodierunt hujus è Scholâ viri plures literati Verona. Migravit Græcus hic præceptor postmodùm Brixiam, ubi & fatis concessit. Maffeus verò quā gnarus idiomatis hujus fuerit, non semel tot suis in Operibus plenum fecit.

13. MULTUM certè lingua hujus notitia adjumenti attulit, ad studium rei antiquariae, veterumque MSStos interpretandos codices. Dedit his se curis si unquam aliàs, tum maximè, quando incredibilem ex Capituli Cathedralis tabulario MSStorum copiam in lucem protraxit, situmque ac pulverem deteruit tot erosis vetustate chartis, quas frustra aliis in locis literati investigaverant. Aliam planè eo ex tempore sibi studiorum formam præscripsit. Totus quantus erat in volutandis, vindicandisque ab oblivione *dilectoro*; quorum è numero fuere *Complexiones Cassiodorii* (b) notis ac Scholiis ab ipso illustratae, ac primum Florentiæ, deinde etiam in Angliâ, & Roterodami excusæ unà cum præfatione *Chandleri*. Ansam hæc ipsa præfatio præbuit concertationi cuidam literariae inter editorem hunc, & Marchionem Maffeum. Agebatur de dogmate. Maffeus Cassiodorii partes tutatus est, eumque ab erroris suspicione pro virili purgavit. Fuere, quibus displiceret nomen *Cassiodorus*. Verùm docta statim dissertatio causas protulit, cur hunc potius in modum Scribendum censuerit; inter quas non postrema fuit illa, quod ita planè legeretur in Cod. MS. Habuit quoque tum temporis Marchio noster in animo Codicum illorum, ac membranarum texere catalogum, eumque publici juris facere. Verùm incidentia paulò post graviora alia negotia abjicere coegerunt consilium. (i)

14. DIMICANDUM quoque non semel fuit cum Cl. Pfaffio, & Basnagio. Religio. Pfaffius vir inter Germanos eruditione clarus Augustam Taurinorum forte se contulerat, incideratque ibidem in fragmenta quædam Græca, quæ Divi Ireni præferebant nomen. (k) Videbanturque multum ad dogma de Eucharistiâ elucidandum afferre posse momenti. Pfaffius ea cum Maffejo communicat. Maffeus contrà ea habet pro suppositiis, cùm quod continerent nonnulla dogmati Catholico contraria, tum alias multas ob causas, quas legere est in subjectâ his fragmentis ternâ ad Reverendissimum Abbatem Bachiniū epistolâ. Similis ferè inter Nostrum, & Cl. Basnagiū intercessit controversia; eoque res spectabat, ut per detectam nescio quam Chrysostomi ad Cæsarium epistolam evinceretur, in aliâ S. Chrysostomum, quam hodiernos Catholicos, fuisse sententia de mysterio SS. Eucharistie. (l) Basnagius *antiquas lectiones Canisi* denuo typis daturus, afferebat dictam D. Chrysostomi epistolam, quod Catholicis non faveret fuisse à MSto. quodam Florentino avulsam, ac concerptam. Maffeus ut hunc viro errorem eximeret, epistolam hanc integrum, inviolatamque à se inventam unà cum suis in eam animadversionibus eidem repræsentat, ostenditque esse apocrypham, nihilque posse hinc pro Protestantibus excuspi. Basnagius respondit, atque illi iterum Maffeus, omnisque deinceps disputatio conquivit.

15. MULTA alia opuscula mero quasi casu nata, atque omissa à Maffejo. Varii argumenti. Huc referri potest Catalogus Italorum, qui antiqua Græcorum, Latinorumque Opera interpretati fuere. Adjecti ipse eruditam dissertationem, in opusculis numismata, & inscriptiones inter se contulit, hasque illis antetulit. cula.

(b) Fuit M. Aurelius Cassiodorus primùm Senator, deinde S. Benedicti è familiâ monachus. Vir magni ingenij, & eruditissimus. Scripsit *Complexiones in epistolas*, & *Acta Apostolorum*, nec non in *Apocalypsin*, aliaque nonnulla opuscula, quæ diu inter derelicta ab eruditis censebantur. Eruit ea prius omnium Maffeus ex membranis Veronensis, & contra Cl. Chandlerum postmodum vindicavit. Epistola Maffeji subiecta fuit *Complexionibus* in editione Italica. (i) Extat tamen in editione Hist. Theologica Italica inter alia Opuscula etiam *Noticia Generale degli insigni Manoscritti, che si conservano nel Capitolo Canonico di Verona*, e come si può da esso raccogliere, che il Carattere chiamato Gotico, e Longobardo altro non è, che il corsivo antico de' Romani. (k) Extant hæc fragmenta ibid. hoc titulo: *L'una d'alcuni frammenti Greci inновamente venuti in luce col nome di S. Irenæo &c. al P. Abate D. Beccaria Bacchini*. (l) vid. epist. Maffeji ad Jacobum Basnag.

Eodem spectat *L'Antica condizione di Verona*, quæ urbs, si Bressao credimus, Cenomannis originem suam debet; fuitque hæc sententia argumentum disceptationis literariæ, cui 1719. Maffeus interfuit. Cl. Gagliardi, vir magnâ inter Brixienenses eruditione conspicuus asserebat Veronam à Cenomanno-rum olim Civitate dependisse. Negabat Maffeus, momentis haud levibus demonstrans, neque à Cenomannis dependisse, oppidum neque intra eorum fines fuisse conclusum. Acceptæ nihilominus responsiones plures, dataeque; dum demum Brixia prægrandi comprehensum volumine prodiit, quidquid in utramque partem fuerat disputatum. Plura hujus generis argumenta ver-
fata ab eruditis sunt Maffeanis in ædibus. Habebantur ibidem anno 1719. multisque consequentibus congressus literarii, ad quos cuivis literatorum pa-
tebat aditus. Recitabantur ut plurimum lucubrations variæ horis successivis
enatae; proponebantur, dissolvebanturque dubia de omni ferme genere lite-
raturæ. Pergamus ad cætera Marchionis Opera.

*Historia
diplomatica.*

16. ANNO Christi 1727. aspergit lucem *Historia ejus Diplomatica*, Opus insignie prorsus, ac utile. Continetur in illo historia perpetua antiquorum rituum, pura Græcorum, Romanorum, Hetruscorum, quantum quidem ad rem diplomaticam faciunt. Habetur eodem in volumine longa digressio de Ægyptiorum papyro; ubi multa egregiò de antiquorum Carnis, scriben-
dique more Author disputat. Incredibile dictu est, quantum hoc volumen,
utilitatis atque adjumenti ad hanc adserat scientiam. Est quidem illud non
aliud ferè, quam introductio. Reservabat enim alia quam plurima novo
Operi, quod jam tum designaverat, at nunquam perfecit. Reperitur præ-
terea docta ibidem Dissertatio de primis Italæ habitatoribus, & versibus rhyt-
micois; Auætarii demum loco adjunguntur antiqua quædam monumenta Ec-
clesiastica. Ad calcem epistolæ dedicatoriæ Sardiniae Regi inscriptæ habetur
delineatio arcus Segusini cum inscriptione ejus integra, quæ tametsi ad anti-
quam regionis illius Topographiam lucis afferret plurimum, tota tamen lecta
haçtenus, intellectaque fuerat à nemine.

*Verona
illustrata.*

17. *Verona illustrata*, quæ ad annum 1732. prodiit, eximium planè opus
est plenâque disquisitionum curiosarum de antiquis Italæ populis, de forma
Romani regiminis, de Longobardis &c. Nota, & eruditæ hujusmodi ob-
servationes faciunt, ut libri hujus usus, atque utilitas latius pateat. Estque
hæc non tam unius Civitatis historia, quam diversorum morum, ac consue-
tudinum iis olim populis familiarium, quorum olim sub potestate vixeré Ve-
ronenses. Multum etiam hic lucis afferunt Sæculorum istorum historiæ Ec-
clesiasticæ. In libris reliquis recenset Scriptores Veronenses cùm veteres,
tum recentiores. Exponit quidquid omni in genere curiosum Civitas habet.
Postremam Operis hujus partem insumit in describendis generatim Amphitheatris veterum, ac speciatim Veronenfis cuius formam, ac decus pluribus
ibidem explicat. Partus hic nulla ex parte mancūs est. Dicavit eum Veneræ
Reipublicæ, quæ in grati animi significationem creavit ipsum *Deductorem mi-
litis*; (m) quod quidem munus magno ibidem habetur in pretio, nec ob-
venire solet, nisi paucis, ac ferè totius ditionis Venetæ primoribus.

*Itinera in
exteras
regiones.*

18. ANNO 1732. iter fecit Author Illustrissimus in Galliam, indè An-
gлиam, Hollandiamque percurrit ac demum per Austriam ad suos viam rele-
git. In Gallia cùm erat, lustravit provincias Australes regni, visurus ibidem
lapides, Codices, rudera, statuas, anaglypha, aliaque, quæ ibidem asser-
vantur monumenta. Observationum suarum testes habet *Antiquitates Gallæ*
prælo postmodum commissas. Parisis summi ei honores habiti non solum ab
Academiâ *Inscriptionum, bonarumque artium*, quæ suum in cœtum, sedet
ab Eminentissimo Fleurio, virisque aliis illustrissimis qui suam illum in ami-

(m) Veneti appellant: *Condottiere d'uomini arme.* (n) *l'Academie des inscriptions, & des belles
lettres.*

citiam,

citiam, ac familiaritatem allegere. Plura hâc de re videre est in Historiæ hujus Theologicæ Proœmio, quò Lectorem curiosum remittimus. Oxoniæ Universitatis membrum renuntiatus est, Doctormque Juris creatus. Paucis: quoquo demum diverteret, exhibiti fuerunt illi honores amplissimi, certaruntque passim doctissimi de audeundo, salutandoque viro totâ dudum Europâ inclito.

19. VERONAM ut redit imprimi curavit Ephemerides fratri sui *Alexander Veronam
dri*, in quas celebriores complures Sæculi hujus expeditiones suavi admodum *redit, &
scribit* genere illigavit; quamobrem opusculum hoc quod anno 1737. in *fratris res
Italiæ primùm prodierat*, continuò versum fuit gallicè, & triennio post in *gestas*. Hollandiâ recusum.

20. ACCIDIT sub hæc, ut Cl. *Apostolo Zeno* Viennam migrante ephemerides, atque *epitomizata* literaria ad tempùs intermitterentur. Doluit id vehementer Maffeo; maximè cùm videret insignia multa Italorum opuscula nullo ferè in censu esse, atque à multis, quòd ignota essent, penè pro nihilo putari. Adjecit ea propter animum ad conscribendas *observationes literarias*, quæ continuationis instar essent Italiæ. Sex impressa sunt volumina, inserta isdem propria complura opuscula. Bene multa hic capita reperias, quæ non tam narrationem merè historicam, quæ accuratam de materia subjectâ dissertationem contineant. Multus hic sermo est de itineribus rei antiquariæ, ac præcipue Herruscorum monumentorum causâ suscepbris. Tribus admodum libris agit de natione Hetruscâ, idque pulcro ordine, ac seria nusquam interporatâ. Pluribus hæc persequi supervacaneum videtur, quando in omnium pene manibus hi libelli sunt.

21. QUANQUAM tot jam nominibus existimationem, atque omnigenæ *Museum
Veronense*
se. sibi eruditioñis famam ubivis ferè gentium comparâset, volebat tamen ad- movere rursus manum, ac ferè supremam imponere Operi, quod dudum animo informarat, magnâque ex parte perfecerat; quòd nimirum extaret apud posteros sui erga rem antiquariam studii *monumentum* quovis ære perennius quod non imber edax, non Aquilo impotens possit diruere, aut innumerabilis annorum series, & fuga temporum. (o) Triginta amplius anni erant, cùm tabellas, urnas, cippos, inscriptiones, statuarum busta, anaglypha & quidquid hujus generis est colligere cceperat, ut insigne aliquando inde *Museum* (p) confusgeret. Delegit supellecili huic ritè distribuendæ vastum, illud spatioſumque atrium, quod ante Palatium *Academie Harmonicae* visitur. Videbat equidem non posse ejusmodi res perfici sine magno sumptu, atque impendio. Non destitit tamen unquam à proposito; itinera suscipiebat bene multa, ac molesta, ut Româ, vel alitnde, quæ desiderabantur, comportaret. Quovis monumenta hæc redimebat pretio, non pauca etiam simulacra alterius generis cum Inscriptionibus commutabat. Quâ industriâ id demum consecutus est, ut majorem hoc in genere thesaurum possideret, quæ ostentare vulgo soleant aulae Principum. Dono porro omnia hæc obrulit reipublicæ literariæ, suas quæque in classes digessit, æri incidi curavit anaglypha omnia, *Museoque* suo *Veronensi* magnam inscriptionum vim inseruit, ut, qui ipsos confulere lapides non possunt, habeant hic saltē, unde animum erudiant, atque oblectent. Haud absimili olim Augustæ Tauriorum perfectus labore fuerat, quando regnante Victore Amedeo eodem modo inscriptiones, quas illius justū undequaque conquiserat, in Universitatis portico collocavit, ac distribuit, quo etiamnum in loco Antiquariæ rei peritis spectaculo sunt, & admirationi. Plura hoc de opere hic afferre nil attinet, siquidem notum satis est; & per celebriores ubique Bibliothecas dispersum.

(o) Hor. l. 3. od. 30. (p) Italia magna hujusmodi Antiquitatum collectionem vocata solent *Musea*, cuiusmodi est in Collegio Romano Kircherianum, aliisque in Urbe plurima.

Ars critica lapidaria. 22. APPLICUERAT huic jam dudum studio mentem vir eruditissimus, quoque magis in Antiquariorum syllogas aciem intenderet, advertebat facile scatere illas lapidis multis apocryphis, inscriptionibus mendosis, imperite exscriptis, explicationibus contortis, ac frigidis, nullum esse in iis ordinem, ac legem, multaque id genus desiderari alia. Venit itaque in mentem confidere Commentarium aliquod, hoc insigniendum titulo: *Ars critica lapidaria*. Deteretur in illo eratos scribentium & Chalcographorum σφάλματα traditurus itidem regulas, certosque Canones, ad quos exigendi essent lapides, quique lapides sinceri ab adulterinis, ac spuriis distingui possent. Affectum quidem hoc opus est, at ob incidentia alia negotia ad finem nunquam perductum. Imprimetur tamen, quidquid ex eo supereft.

Maffei studium Dogmaticum. 23. VENIO demum ad studium ejus præcipuum, ac nobilissimum; ad Theologicum inquam & dogmaticum; in quo omnes se nervos intendisse, plusque multò quam in ceteris omnibus curæ, atque opera posuisse suâ ipse sponte fassus est in Vindiciis ultimis contra impugnatorem Anonymum. Ita enim de se ipse loquitur *Jansen. nov. l. 1. c. 4. n. V. p. 402.* Maffeus contra profitetur, in nullâ alia se materia, quam Theologicâ, & Ecclesiastica seruum posuisse studium; propterea quod alias facultates aut obiter attigerit, & primâ fere ætate tractâdit, aut animi potius causâ, quam studii in his versatus fuerit. Quo factum, ut plura deinde sacri, quam alterius studii edidit specimen, confutans primum Leонem sapientem, Schismaticum acutissimum in materiâ SS. Trinitatis, . . . & postmodum Pfaffum, Basnagium & Chandlerum occasione aliorum dogmatum; commentans item complexiones Cassiodorii q̄ se inventas, ac divulgas. Studuisse ipsum etiam Theologiae, quam Moralem vocant, satis colligitur ex schedis ac commentariolis ejus in forulis post mortem repertis; tum etiam ex præstanti ejus libro, quem extremâ ferè aetate edidit hoc titulo: *l'impiego del denaro*; Placuit hic viris cordatis omnibus, fuitque Romæ Bened. XIV. probante recusus nusquam tamen Theologicam suam scientiam luculentius Orbi literato probavit, quam in *historia suâ Theologicâ*, de quâ quid Lectores duo jubilati, & F. F. Minimorum quondam Provinciales senserint, opera pretium est audire. (q) *Novimus enim verò,* inquiunt viri ambo gravissimi, inter cetera ejus studia primas tenere Theologicum, id quod ostendit, cum magnâ perspicuitate agitat quæstiones nobilissimas contra viros literatos Pfaffum Germanum, Basnagium Hollandum, & Chandlerum Anglium; uti videre cuivis licet ex opusculis à typographo ad *Historiam Theologicam adjunctis*, multoque magis appetit in illâ Historia, quâ Author Clarissimus præcipua Catholicorum dogmata, adjunctâ semper S. Scriptura, & Patrum tam Latinorum, quam Græcorum consensu non sine studio immenso reddit manifesta. Habet hic, ut *Ex generalis noster notavit*, corpus doctrinæ Augustinianæ jam pridem desideratum; habet ipsius idiomatis interpretationem; habet veram originem, & historiam Pelagianorum, & semi Pelagianorum; perspicueque deprehenditur, quam imprudenter complures Critici Patres Græcos perstrinxerint, quamque iniuste propugnatæ fuerint Propositiones Quesnelli &c. Quid ali quoque per Italiam, Galliamque viri hoc ipso de Opere censuerint, exposuimus quantum satis est, in Præfatione.

Theologorum de ejus historia ju- dicium. 24. POSTREMUS, quem Maffeus ὁ πολυγραφὸς (ita enim ipsum appellat Cl. Emmanuel Martinus epif. P. II.) edidit, partus hoc nomen tulit. *L'Arte Magica dileguita*; Ostendere hoc in libello conabatur, si recte memini, translationes hominum de loco in locum non tam veras esse, quam imaginarias;

(q) Bernardus Lupis, & Mansuetus Martinelli vide Confirmationem responsionum datarum Anonymo. p. 337. Infra iusti i suoi studj sappiamo che il suo più accetto è quello della Teologia, come a fatto conoscere, riducendo à molta evidenza quæstioni nobilissime contra i signori letterati Pfaff &c. . . Qui come il nostro Ex generale nosò, il corposi ritrova di doctrina, desiderato per gran tempo di S. Augustino &c.

fieri que phantasie à malo Geniae variis artibus commotæ ope quod tametsi saepe verissimum sit, semper tamen contingere pauci sunt, qui opinentur. Occasionem huic diatribæ dedisse creditur Monialis quædam Veneficæ artis accusata, ac damnata circa annum 1750. Opella hæc triformis instar Hecates triplici quoque vultu comparuit. Primo nomen erat: *Arte Magica dileguta*; alteri: *Arte Magica distracta*: tertio demum: *Arte Magica annihilata* quod postremum Opusculum acutius deum, atque emendatus Veronæ prodit.

25. EXTREMA jam Senacionem optimum urgebat ætas, cùm instauratus non nihil vires profectus est Brixiam. Invitò ibidem amicos, inspexitque opus quoddam eburneum, quod asservabatur apud Eminentissimum Cardinalem Quirinum, habebaturque pro genuinis veterum Diptychis. Ut vidit, declaravit continuò non esse ex antiquis; quâ censurâ diluebantur illico conjecturæ plurimæ atque ingeniosæ, quæ fuerant impressæ. Ubi tamen accurius paulò ebur hoc lustrayerat genuinum in eo deprehendit διπτυχον, at nonnisi unicum, quod ut sibi imprimentum, ac notis illustrandum Cardinalis committeret, pluribus ab eo petiit, & facilè impetravit.

26. DOMUM reversus sensit morbos suos, atque invaletudines ingravescere. Quare Musis valere jasius honesto se dedit otio, sibi duntaxat, & DEO vivens: dum demum, comparato ritè ad supremam lucretiam animo, ex asthmate, quod sensim coinerat, religiosissime, & magno honorum omnium lucretu propè octogenarius decessit. M. D. C. C. L. V. pridie Idus Februarii. - - Indictæ equideum pro ejus valetudine fuerunt Veronensi ab Urbe preces publicæ, multisque sacerdotes hostiis pro tanti salute viri Deo exequie aliquæ honores maturum Cœlo caput. - - Enunciata per urbem Viri optimi morte, decretæ ei à Senatu fuerunt exequie publicæ, aliquæ honores funebres; inter quos numerandum venit illustre admodum, honorificissimumque Centrophium, & laudatio eidem atrato è suggestu habita. - - Posuerat absenti aliquando Academia Veronensis bustum marmoreum, cum hæc epigrapha: SCIPIONI. MAFFEJO. VIVENTI. ACADEMIA. PHILARMONICA. ÆRE. ET. DECRETO. PUBLICO. Reversus è Gallia Maffeus jussit id revelli, atque in locum abditum, atque reconditum deportari. Verum ab ejus obitu continuò pristino repositum fuit loco. Immò Consilium Veronense statuam eidem decrevit marmoream, eamque publicam: Academia verò Philharmonica suo quondam membro, ac Præsidi cuius jussit numisma, opere elegantissimo. - -

27. NUNC reliqua, quæ ad vitæ institutum, mores, indolem, fortunamque spectant, strictè quoque exequamur. Cœlibem semper vitam duxit Maffeus, aliamque, ut ipse de se facetur, (r) in terris voluptatem sestatutus non est, quâm quæ ex literis, Musarumque commercio petitur. In Veronensi Urbe Ædilis, seu in Itali vocant Provisoris (s) munus gessit; rogatusque Sæculo hoc ineunte non semel fuit, ut Viennam Austriae ferret, Eugeniique Principis res gestas Cæsareis auspiciis scriberet. Prætulit tamen tranquillum suum otium, illudque Aulico strepitu portius habuit; gratiis actis amplissimis Legato Cæsareo, qui Imperatoris nomine hanc ei spartam obtulerat. - - Numismata quæ domi seposita habebat plurima, supremis tabulis inter amicos partitus est. Regi Sardiniae erat à cubiculis, & inter Aulæ Bavariae Proceres clavis auratæ Eques. Erat insuper Socius Academia Berolinensis, Parisinæ, & celebriorum in Italiâ; de quibus omnibus incertum

(r) Jansen. nov. l. i. c. i. Scipione Maffei è persona, la quale altro diletto, che imparar non prouava, e ripone perdi tutta la sua umana felicità nel passare quattro, o cinque . . . ore della matina studiando per non rimaner privo . . . di tal diletto, senza del quale ogni gran fortuna à lui somma disgrazia, e singolar nera parebbe. (s) Proveditore.

*Scientia
& erudi-
tionis
fama.*

erat, plusne illæ in Masseum, an contrâ in illas Massejus splendoris refundebat. Linguam Italcam, Latinam, & Græcam callebat optimè, Hebraicam mediocriter; & gallicam sibi reddiderat familiarem. In idiomate vernaculo præstantissimis accensebatur scriptoribus. Latini etiam specimen non unum dedit in epistolis, ac Præfationibus. Commercium literarum habebat cum totâ Europâ literatâ. Testantur id tum schedæ plurimæ ab obitu in ejus forulis repertæ, tum quoque ipsius ad alios, atque aliorum ad ipsum impressæ epistolæ. Quarum è numero quoque sunt illæ, quas Eruditissimus ille, omnisque Antiquitatis scientissimus Ecclesiæ Alonensis in Hispaniâ Decanus, EMANUEL MARTINVS non semel ad ipsum exaravit; jurisque publici denuo fecit 1735. Misit ille Massejo 1724. centum & Sexaginta ad Hispaniam pertinientia numismata, & quingenta quatuordecim antiqua epigrammata studio, ac labore suo collecta, eaque, ut ipse de se faretur, (t) parem avædora, partim quæ Collectorum diligentiam fuderant. *Qui enim ego, inquit ibidem vir laudatus, morem non gererem viro tam eximiu[m] de republicâ literaria merito?* Similia plura in aliorum legere est epistolis, ac libris. Cl. Murratorius erat pariter Massejo amicissimus, propter communia studia ideoque etiam meruit contra impæctas ab Anonymo calumnias à Massejo scripto defendi. - - In Patriâ totâq[ue] ditione Veneta quanti astimatus semper summus hic vir fuerit, notum in vulgis est, satisque colligitur ex supra enarratis. Viator Amedeus Sardiniæ Rex constituit ipsum de modo constituendi, adorandumque Universitatem Taurinensem. Senator quidam Venetus rogavit quoque ipsius sententiam de reformatâ instaurandâque Patavinâ. Ipse Romanus Pontifex Bened. XIV. saepius jussit meminisse Marchionem, contractam olim inter ambos fæciam jam esse sexagenariam.

*Indoles
ac genius.*

28. INDOLEM demum natus erat excitatam, ac vividam. In disputando acer erat, ac vehemens: rationi tamen, cùm elucesceret, dabat manus. Capiebatur facile oratione diserta, & eleganti. Vasti vir erat ingenii, ac planè perspicacis, judicii admodum limati, omnis capax literaturæ, atque ad summam quævis natus. - - Cùm novi quid in re literaria, aut detexerat ipse, aut ab alio deprehensum audiret, gestiebat totus, omnibusque incedebat latitiis. Non tamen mirabatur quid facile, aut temere, indagabat omnia acriter, rimabatur, suisque momentis expendebat singula, antequam ferret sententiam. Rigidam proinde tam in Veteres, quam recentiores crisi exercebat. Moribus erat comis, accessu facilis, sui negligens, atque in omni vita ratione adeò jucundus, ac benevolus, ut hominis cuiuscunque animum sine negotio sibi conciliaret, atque adjungeret. Amicus erat sincerus, fuci omnis expers, nec lucri cupidus; plenus humanitatis atque officii; cuiusquidem rei Sexcentos inter alios & ego testis sum, quippe quem nullis munitum commendatissimis, nullo facinore celebrem, natione exterum, atque virilem vix assecutum atatem non modò omni honoris significatione suis in ædibus prosecutus est; sed & tricensi facile ex eo tempore licet, iisque sua semper manu extremo etiam in senio exaratis honorare gravatus non est, - - Offensam condonabat ultro, magnoque animo. illud D. Paulini animo reputans apophthegma: *Vicem injuriæ reddere humana ultio est: At inimicos etiam diligere vindicta Cœlestis est.* Ostendit cùm sape alias tum maximè in placidissimis ad calumniatorem Anonymum responsionibus. Ædes ejus Musarum, ac Charitum vocari domicilium poterant, adeò frequentes ibidem habebantur Academiæ, & congressus literatorum. Ad quotidianos cæterum sermones adhibebat amicos ut plurimum suos, eosque è multis lectissimos. Exterorum, ac præcipue transalpinorum hominum pauci Verona transibant, quin Viri hujus videndi tenerentur desiderio. Mihi certè breve illud quod cum ipso

(t) Epistol. P. II, lib. VIII, ep. XXIV. ad Bern. Monfalconium Lutetiam.

Veronæ miscui colloquium, tantæque in illo eruditioni simul ac virtutis admiratio non levi sepe incitamento fuit, ut vastum hoc *Historiæ dogmatisæ* opus nulla valerudinis, temporis, aliorumque negotiorum ratione habita, ad finem non sine magnō meo labore intra seruestre perducerem.

29. **VULTU** erat minimè deformi; liberali potius, & explicato. **Justæ** Statuta corporis.

staturæ, magnarumque virium, quas vita moderata, sobria, atque ordinata

sartas, teatrasque præstabat. Matutinas passim horas studiis, pomeridianas

colloquio, eruditisque dabat sermonibus.

* **FORTUNÆ** obtigerant quidem conditioni suæ pares, non tamen amplissi. Fortunæ.

mæ. Nihilominus cùm aut literarum honos, aut egenorum salus, aut Principum

Virorum exigeret dignitas, desiderari nil patiebatur, quod ad decorum

splendoremque facere posse existimaret. Est adhuc, erique diu in omnium

memoria, quo apparatu ac pompa hæreditarium Bavariae Principem quon-

dam excepérat, quomodo ei in Amphitheatro, in quo & ipse dimicabat, *has-*

taam puram (u) obtulerit; quanto impendio ac sumptu Illustrissimo Nepoti

suo adornarit nuptias. Huic quoque acceptum Verona refert egregium ac

regium verè ædificium, quod in foro visitur, multumque à pulcro, concin-

noque partium ordine Architectis placet. - - In libros demum, numisma-

ta, membranas, MSSta, & quævis Veterum monumenta impensas, ut di-

ximus, fecit plurimas, omnibus testatum faciens, se non tam sibi, quam li-

teris & Republicæ vivere, dignus proinde, quam bonarum artium favo-

res, posterique omnes ex lapidario hoc nostro elogio cognoscant, mirentur,

& ament.

(u) *Hasla pura* dicitur, qua sine ferro est, & signum est pacis. Galliæ vocatur *la Joue*, dona-

bantur eâ milites, qui in bello fortiter fecissent. *Sæc. Claud. c. 28.* Usus carum etiam hodie est quan-

doque in Iudicis equestribus.

